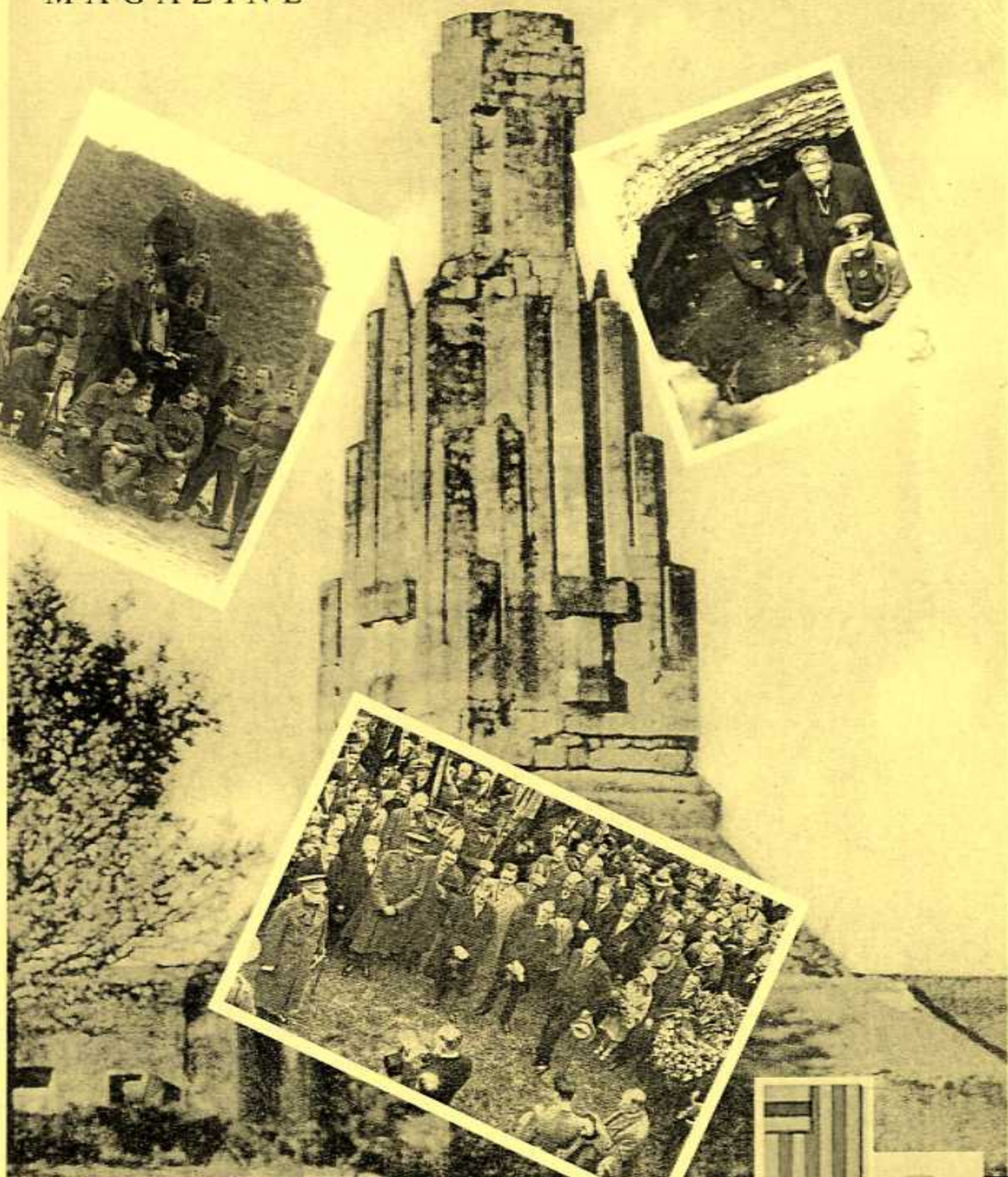

Heemkundige Kring

Dr. Croquet - Walem

MAGAZINE

nummer 3 - lente 2006

Colofon

Dit magazine is een uitgave van de vzw Heemkundige Kring Dr. Croquet Walem

vzw Heemkundige Kring Dr. Croquet Walem
Kloosterstraat 76 | B-2800 Walem
info@heemkundewalem.be

Jaargang 1, nummer 3, lente 2006

Redactie en medewerkers van dit nummer:

Annick De Greve, Frans De Greve, Marc De Wever, Richard Hofmans, Hugo Rom, Catherine Van Buggenhout, Jan Van Buggenhout, Tom Van Buggenhout, Maurice Van Oosthoven, Albert Verbiest, Dirk Verreth, Kris Verreth

Verklaring foto's omslag

Voorpagina:

- Monument op het fort
- Belgische soldaten bij een kanon op het fort (foto van vóór 1914)
- Duitsers inspecteren de schade aangericht aan het fort (1914)
- Inhuldiging monument in 1930

Keerzijde:

Koning Boudewijn in Battenbroek ter gelegenheid van de overstroming in 1976

Achterzijde:

Molen van Battenbroek

Inhoud

Editoriaal

Een terugblik op ons eerste, succesvolle werkjaar

Inferno 1914

De tekst van een briefkaart geschreven door een Belgisch soldaat vanuit het fort van Walem en extracten uit het dagboek van een Duits soldaat die in Walem het leven liet

Rondom de kerk

Weetjes en eigenaardigheden die u uitnodigen op een 'dooie' zondagnamiddag het Walems kerkhof te gaan verkennen

Wazeitièna

In dit derde deel van het Walems dialectwoordenboek komen de letters L en M aan bod: van labbabbel tot muurzeiker

Figurentheater

Zo maken ze ze tegenwoordig niet meer... Een derde artikeltje over eigenzinnige, eigenaardige Walemse dorpsfiguren

Vroeger... en nu

Zicht richting fort ter hoogte van het voormalige gemeentehuis

100 jaar in het nieuws

Walem is door de eeuwen heen vaak geplaagd door overstromingen, zo ook 100 jaar geleden. Slachtoffers: minstens 1 paard

Het molenhuis

Over de Walemse roots van IKEA en ABBA - gelove wie wil

Afsluiten en verder kijken

Het derde nummer is een feit; hiermee besluiten we het eerste

werkjaar van de heemkundige kring. Wanneer we even terugkijken, kunnen we tevreden zijn. In de eerste plaats het ledenaantal: bij de aanvang hadden we vooropgesteld tevreden te zijn met 100 leden, vooral omdat Walem een relatief klein dorp is. Vandaag tellen we 172 leden; onnodig te zeggen dat onze verwachtingen hiermee ruimschoots overtroffen werden.

Deze cijfers zijn uiteraard te duiden, vooreerst: de tentoonstelling van 800 jaar parochie was een groot succes en had het enthousiasme bij velen gewekt. Het verlangen om oude herinneringen op te halen, heeft hen ertoe aangezet lid te worden van de kring.

Een tweede verklarende factor voor het ruime ledenaantal was de publicatie van het fotoboek op het einde van het jaar 2005. In totaal werden 470 exemplaren van dit boek verkocht. Het is een hebbeding geworden en opnieuw werden onze stoutste verwachtingen overtroffen. We moesten snel laten bijdrukken en deze bijkomende exemplaren zijn ondertussen al bijna allemaal aan de man gebracht. Voor velen riep het boek met zijn foto's beelden, geluiden, geuren en gevoelens op die reeds lang ergens verloren lagen in een kast op de zolder en die we 'geheugen' noemen. Sommigen hebben me verteld dat ze het boek in meerdere dagen hebben moeten lezen, om hen toe te laten de herinneringen beter te verwerken. Dat het boek voor geboren en getogen Walemnaars haast emotioneel kon zijn, is te begrijpen, maar het deed ons enorm plezier dat ook de 'nieuwe' Walemnaars het boek wensten te hebben. Dit bevestigt dat men geïnteresseerd is om te weten hoe het hier vroeger was en het bewijst ook dat het boek niet gemaakt is als een 'onderonsje' van oudgedienden 'met een Walemse stamboom'.

Er is nog een derde reden (en dan worden we chauvinistisch). In de loop van het voorbije jaar vertelde mij een inwijkeling - hij was gehuwd met een vrouw die kan bogen op zo'n Walemse stamboom - dat Walemse grond blijkt te trekken: "Ze willen hier nooit weg, ze komen hier altijd terug". Zou dit kunnen kloppen? Voor mij gaat dit zeker op... Maar een getogen, in het latere leven uitgeweken Walemnaar wordt stil en zwaar melancholisch als het gaat over 'den Boerenhoek', of over Battenbroek en Roosendael, want Walem dat trekt als je er geboren of getogen bent... Uiteraard is dit puur chauvinisme en veel te dik in de verf gezet... want waarschijnlijk gaat dit op voor iedereen die zich verbonden voelt met plaatsen uit zijn jeugd.

Dit jaar werd ook de website van de heemkundige kring opgestart. Informatie die we niet in het tijdschrift kwijt kunnen, omdat ze te specifiek is, wordt daarin opgenomen. De site moet een plaats zijn waar andere heemkundigen of personen die bezig zijn met het opstellen van hun stamboom gegevens kunnen terugvinden die hen verder helpen. Je vindt er de elektronische neerslag van geboorte- en overlijdensregisters, volkstellingen uit de 19de eeuw... Het is de bedoeling om deze informatiebron verder uit te bouwen, want een aantal mensen uit de kring schrikken er niet voor terug veel tijd te spenderen aan het lezen en inventariseren van oude registers. We rekenen erop dat hun werk, dat vrij ter beschikking wordt gesteld, niet misbruikt wordt voor commerciële doeleinden en dat er steeds respect blijft voor het werk dat door mensen vrijwillig geleverd is.

172 leden, 470 boeken... De uitdaging gaat natuurlijk zijn om dit ieder jaar even goed te doen, en dat 'moet je verdienen' - zoals de reclame van een bekende supermarkt dit stelt. Wij hopen dat we met de drie exemplaren van dit tijdschrift u overtuigd hebben dat we dit 'verdienen'. tvb

Twee ooggetuigen aan het woord

Het vreselijke van een oorlog en de gevoelens van de duidelijkst tot uiting in ooggetuigenverhalen. Wij geven er kleine soldaat die in het strijdtonel werd geworpen en u 2 van jongens die in Walem vochten en hun belevenissen probeert te overleven zonder te veel na te denken, komt het neerschreven. Eén van hen overleefde de gevechten niet.

Briefkaart (in het Frans) geschreven op 30 september 1914 vanuit het fort van Walem

“Wij zijn voor het moment in het fort van Waelhem om loopgraven te maken.

De obussen en schrapnels vliegen rond onze oren als vliegen.

Wij zijn gisteravond om 7 uur vertrokken te Hemixem en zijn dan gegaan langs Hoboken, Wilrijk tot Waerloos, vanaf Rumpst te voet verder tot we dan hier om halfdrie in de nacht zijn aangekomen.

Opgestaan om 5 uur en aan het werk.

Ik ben op dit ogenblik een cognac aan het drinken met Germain Swerfs (of Swolfs) (hij is van de 23ste linie); wij doen dat op de vrolijke tonen van het geschutsvuur.

Het fort van Waelhem;..... (onleesbaar gedeelte ndr) zien we de Duitsers vallen als het graan. Tot ziens en het ontbreekt me niet aan moed en ik zoek een gelegenheid om me een geweer aan te schaffen.

Deze nacht heb ik het erg koud gehad; ik heb al mijn ondergoed aangedaan, d.w.z. 1 vestje, 2 hemden, 1 korset, 2 onderbroeken, 2 paar kousen enz.”

Graag hadden we iets over deze twee soldaten verteld. Maar... we hebben ze niet op de lijst der gesneuvelden gevonden, wat ons mag doen veronderstellen dat ze het bombardement overleefd hebben.

Uit 'Kriegsbriefe gefallener Studenten' - Prof. P. Witkop 1928

In 1914 telt het Duitse leger heel veel studenten-vrijwilligers. Ze hebben enthousiast geboor gegeven aan de oproep van hun professoren om de Duitse cultuur met de wapens te verdedigen. Na een opleiding van zes weken vertrekken de studenten zingend naar het front en maken niet veel kans om te overleven. Eind 1914 zijn zowat 3000 studenten gesneuveld. Bron: 'Kinderen in de eerste wereldoorlog'

Op 3 oktober 1914, na de val van het fort van Walem, trekken de Belgische soldaten zich terug achter de Netedijk en dit van Willebroek, Ramst, Walem, Driffel tot Lier. Zo kunnen de anderen zich terugtrekken over de Schelde richting westhoek. In Walem aan de brug sneuvelen nog eens 46 Belgische soldaten, allen begraven in de Netedijk. Deze worden in 1919 opgegraven en opnieuw begraven in St.-Katelijne-Waver. Ook aan Duitse zijde sneuvelen soldaten, zoals deze Paul Brüdern.

Paul Brüdern, medisch student, Kiel -

geboren 26 januari 1890 Hannover - overleden 03 oktober 1914 Waelhem

Dinsdag 22 september 1914

...Mittags wieder im Graben. Überall Artilleriegefecht. ½ 3 Uhr als freiwillige Patrouille gegen den Feind. Mit vier Mann los. Begegnen einem Unteroffizier mit zwei Mann. Der .....

...s Middags weer in de loopgracht. Overal artilleriegevecht. Om halfdrie als vrijwillige patrouille tegen de vijand. Met z'n vieren vertrekken we. We komen een onderofficier met twee man tegen. Die zegt: "Je geraakt niet vooruit; we werden door machinegeweren en door infanterie beschoten". Ondanks alles natuurlijk verder. Indiaan gespeeld: tot aan de vijandelijke stelling gelopen, dat ik hen kon horen praten. Ik zag hoe hun officieren rondwandelden en hoe de wacht werd afgelost. Met een voorlopige melding 2 man teruggestuurd, die er goed doorgeraken. Wij blijven verder op uitkijk. Plotseling worden we onder vuur genomen en we gaan in volle dekking. Dan bewegen we ons met sprongen. Ik voorop, iemand volgt mij en één gaf er de voorkeur aan in dekking te blijven liggen. Die dag heb ik voor de eerste keer de angst leren kennen. Drie machinegeweren stuurden ons drieën een regen van hagel en kogels; zes kanonnen schoten met schrapnels granaten op ons. En wij waren maar enkelen van de velen, maar wij alleen vormden het doelwit. Ik wou ook blijven liggen, maar moest verslag uitbrengen, dus altijd maar verder. Van zodra ik mij oprichtte, kraakten de zes kanonnen en knetterden de machinegeweren. Al snel lag je op je buik. Bij een grotere slag worden de zenuwen door het urenlang vuurgevecht zo afgestompt dat men zich van een oneindig groter gevaar niet meer ten volle bewust is, maar hier lig je met je volle verstand en beredeneerd temidden van een vuurgevecht van anderhalve batterij artillerie en een compagnie machinegeweren. Dit duel zonder een spier te vertrekken, doorsta je alleen met ijzeren discipline. Daarop heb ik mezelf het ijzeren kruis toegekend zonder medeweten van een superieur.

Woensdag 23 september 1914

's Middags afgelost, net zoals eergisteren. We liggen in een varkensstal. Uitgemest, stro erin, klaar. Donkere stank. Daar lig je en drink je met een groot behagen uit een vuile beker slappe koffie en eet je brood met confituur. Godenvoedsel in onze situatie. In de buurt slaan drie granaten in. Je geraakt eraan gewend, niemand staat recht. Ik zeg: "Als ze nu eens hier ingeslagen waren?". Mijn buur: "Dan zou er hier meer licht zijn en vooral zouden we betere lucht hebben.". Hij heeft gelijk. Jullie zien het: met mij gaat het goed. Vandaag leven we vredig, wat morgen komt, weet niemand, kan niemand iets schelen. "Leid mij welgemoed het vuur in. De derde man zal verloren zijn. Ik zal mij niet lang verzetten of me preuts gedragen." Zoals jullie zien, ben ik ook nog in oorlogstemming zoals in de dertigjarige oorlog (!).

Altijd iemands buur, altijd iemands vriend. In een oorlog zijn er geen winnaars, zijn er geen verliezers. In een gevecht zijn er geen helden, zijn er geen lafaards. Er zijn alleen veel doden, allemaal gelijk in een naamloos graf. Gevallen voor het vaderland.

Ook Duitsland had zijn zonen gestuurd en wie was er nu verkeerd, wie had het juist? Had die het juist die het langst leefde? De doden hadden geen stem meer, enkel een lichaam in een graf ergens ver van huis.

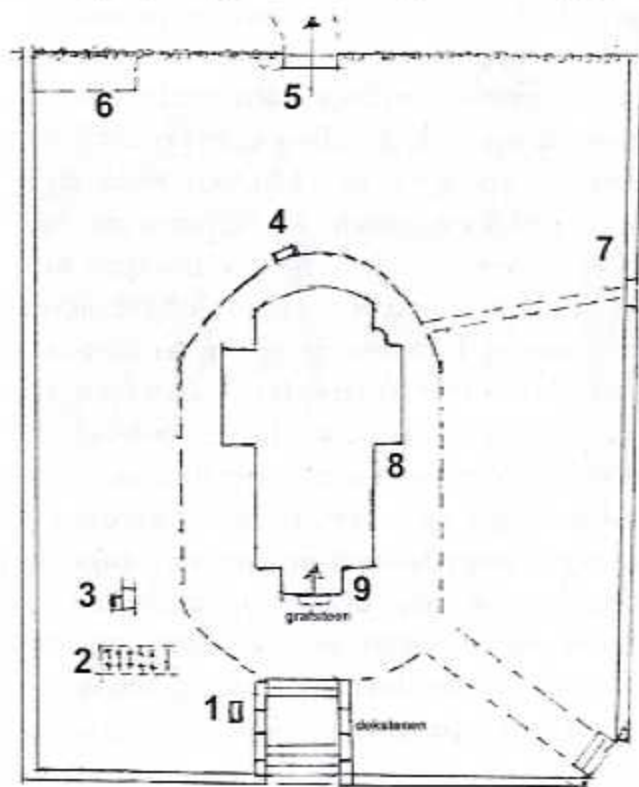
(!) De godsdienstige en politieke verdeeldheid leidde in het begin van de 16de eeuw in het Habsburgse Rijk tot de vorming van verbonden (katholieke en protestantse). In de daaropvolgende dertigjarige oorlog (1618-1648) probeerden de Habsburgers (katholieke keizers) tevergeefs hun macht te herstellen. Grote delen van Duitsland werden in de oorlog verwoest, de bevolking werd vrijwel gehalveerd door oorlog, honger en ziekte. Bij de Vrede van Westfalen (1648) verloor het rijk omvangrijke gebieden aan Zweden en Frankrijk en de Nederlanden werden zelfstandig.

Kerkhofverkenning

Walem heeft, in tegenstelling tot vele andere gemeenten, zijn kerkhof rond de kerk behouden. In de jaren 50 waren er plannen gemaakt om een nieuw kerkhof aan te leggen in de Lange Zandstraat aan de Rode Weg. Het is toen een speelpleintje geworden, overigens met weinig bijval,

zodat het langzaam wegvijnde en in verval geraakte. Zo konden onze voorvaders (en -moeders) hun eeuwige slaap rustig voortzetten in onze nabije omgeving. Maken we op deze rustplaats nu even een rondje, op zoek naar eigenaardig- en wetenswaardigheden.

(1) We zijn nog maar pas op de eerste treden of we zien links vooraan een grafsteen met opschrift 'Theresia Dom geb. 19-6-1942 overl. 20-7-1932'. Die vrouw was reeds overleden voor ze geboren werd.

(2) Een paar passen verder zien we een aantal oude, verweerde kruisen uit de 1ste helft van de 19de eeuw. Ze waren vroeger omringd door een mooi ijzeren hekje, waarvan nu alleen nog enkele resten overblijven, die door hun speciale vormgeving nog het bekijken waard zijn. Al deze graven behoorden toe aan de familie Scheppers.

(3) Een paar meter verder bevindt zich, naast het graf van oud-schoolmeester Feremans (bijgenaamd De Vijs) een klein zerkje, toebehorend aan de familie Rooms. De echtgenoten zijn daar bij toeval op dezelfde plaats begraven, maar met een tussenperiode van 21 jaar: de man eerst en 21 jaar later heeft men de kist van de vrouw gewoon

op de resten van haar man gezet. Nu staat het zerkje daar tussen 2 recente graven en het zal er waarschijnlijk blijven staan zolang het verzorgd wordt.

Stappen we nu verder langs de kerkmuur, dan zien we daar graven van bekende Walemse families. Ze stonden erop zo dicht mogelijk bij de kerk begraven te worden, de ene zerk al wat groter of sierlijker dan de andere, ieder naar zijn godsvrucht maar vooral vermogen.

(4) Eén zerk aan de achterzijde van de kerk valt geweldig op door zijn omvang en toch liggen hier maar 3 personen begraven: de echtgenoten Edward Schelkens en hun knecht, die ze voor immer bij zich wilden. Het is een mooi beeldhouwde zerk met in het midden een Piëta, geflankeerd door 2 engelen.

(5) Gaan we nu helemaal tot achteraan, waar de latere uitbreiding van het kerkhof begint. Daar stond vroeger een beeldhouwde Calvarie (zie foto rechts). Helaas rest nu nog alleen het voetstuk; de rest verdween met de

uitbreiding.

Men bemerkt daar ook oude graven van Mechelaars die zich naar de buitengemeenten lieten brengen; ze wilden zich niet in Mechelen laten begraven omdat de grond van het nieuwe kerkhof niet gewijd was.

(6) Achteraan in de linkerhoek was er vroeger een perceeltje ongewijde grond bestemd voor ongelovigen en zelfmoordenaars. Ook de Belgische soldaten die in 1914 tegen de kerkmuur gefusilleerd waren, hebben daar een tijd gelegen.

In de ronding van het kerkgebouw bemerken we enkele oude graven met beeldhouwde kelk en hostie, wat er op wijst dat daar een priester begraven ligt; de teksten zijn echter helemaal verweerd. Daar waar het de burgers om te doen was zo dicht mogelijk tegen de kerk begraven te worden, had de adel het voorrecht tegen de muur van de kerk hun graf te hebben, zoals de familie Coppens d'Heckenbrugge, de familie Scheppers-Estrix (waar ook monseigneur Scheppers begraven en later ontgraven werd), een zekere ridder de Knijff (een vroegere bewoner van het kasteel Rozendaal) e.a..

(7) Vroeger was er langs de Kerkhofstraat een ijzeren poortje en een wegeltje dat toegang gaf tot de sacristie, zodat de pastoor, komende van de pastorij in de Lange Zandstraat, geen omweg moest maken maar een rechtstreekse toegang had tot de sacristie.

(8) Tegen de rechtermuur van de kerk staan de oudste grafstenen, waaronder deze van de familie Mertens, met een overlijden in 1820. Daarop staat ook de bouwmeester Van Hoeck vermeld, die het oude huis Schelkens in de Koning Albertstraat liet bouwen.

(9) Terug aan de voorzijde aangekomen zien we een groot houten kruis dat, sedert de viering van 800 jaar parochie Walem, de voorgevel van het kerkgebouw siert. Van op afstand maakt het een zeer expressieve indruk. Van dichtbij bemerkt men dat het kunstwerk is samengesteld uit een aantal simpele stukken hout met een minimum aan afwerking. Bert Van der Auwera heeft deze op een zeer originele manier omgevormd tot een kunstwerk dat daar zijn gepaste plaats heeft gekregen.

Staande voor het portaal ziet men een oude grafsteen uit de kerk. De tekst is onleesbaar geworden maar de symbolen van de 4 evangelisten zijn op de 4 hoeken nog goed zichtbaar.

Als we onze ronde beëindigen en de trappen afdalen, zien we links en rechts de dekstenen van een borstwering die men met ijzeren krammen tracht samen te houden. Wanneer men echter aandachtig toekijkt, merkt men dat deze stenen vroeger een andere functie hebben gehad. Hun toestand en verwerking wijst erop dat ze enkele eeuwen oud zijn en 'gerecycleerd' werden als stutten van een oud kerkhof.

av

Kruisartikel in verband met het houten kruis dat nu tegen de voorgevel van de kerk prijkt, kunstwerk van Bert Van der Auwera

Mechelse Kunstkring : een Christus van brandhout

Bert Auwera bij 'zijn' Christus. — CMR

Groot Woordenboek van Walems dialect

Dit Groot Woordenboek kan de goeie ouwe van Dale nog niet belemmaal naar de kroon steken, maar onder het motto 'Dialecten mogen niet verloren gaan' is het net zo waardevol. De ietwat anderen onder ons berinneren zich ongetwijfeld de uitzendingen op de toenmalige BRT 'Hier spreekt men Nederlands', met professor Jous Florquin, Annie Van Avermaet, Fons Fraeters en een herdersbond die anoniem is gebleven. Misschien moeten de verschillende Vlaamse beemkundige verenigingen maar eens beginnen pleiten voor een 'Hier spreekt men Ziebems'.

L

- labbabbel**
oorveeg
- labbekak**
scheldwoord voor iemand die niets durft
- labberlot**
slordig, ordeloos
- lammeer**
iemand die veel tatert of babbelt over anderen; achterklap
- lampedeir**
staande lamp met kap
- lampetten**
overmatig (bier) drinken
- langen asem**
kauwgom
- "oep de lappen gaan"**
uitgaan, meestal langdurig
- lavelier**
laurier, bv.: "e paar bleutsjes lavelier en a soep smokt vuil bijter"
- legumme**
groenten
- letterzielen**
doodop (gallicisme van LETHARGIE = slaperig, afgemat)
- leubbe of loebas**
goedzak
- leuzze**
horloge
- lie-er**
ladder, bv. "zie maa da ge ni met a klikke en klakke van die lie-er dondert!"
- liezevet**
gesmolten of afgebakken varkensvet

'Hier spreekt men Bachtendekuppens', 'Hier spreekt men... Walems'. Want, geef toe: sommige woorden hebben geen equivalent in het algemeen Nederlands, of het klinkt lang niet zo sappig, en het zou zonde zijn die te laten verloren gaan. 'Langen asem' is zoveel sprekender dan 'kauwgom' en 'loeten' heeft geen echt Nederlands synoniem.

Dit maar om te zeggen: in dit derde deel worden de letters L en M belicht.

lijwaat

- linnen
- loemmer**
schaduw
- loeten (hebben)**
kuren (hebben); zonder reden dwarsliggen; stemmingsschommelingen
- lorejas**
listige nietsnut
- lossendeur**
dwars doorheen
- luizekop**
vuilaard (meestal scheldwoord)

M

- madeulle**
ereteken
Speekmedeulle : denkbeeldig eerbewijs; bv.: "ge verdient een speekmedeulle" wordt dikwijls spottend gezegd
- madeulleke**
meestal soort schapuliertje van een of andere heilige rond de hals of op onderhemdje gedragen (oorspronkelijk aan de ene zijde de afbeelding van de maagd Maria, aan de andere zijde het H. Hart van Jezus; nu om 't even wat uitbeeldend)
- marsjandies**
koopwaar, gerief; bv. "die verkoopt goei marsjandies!"
Van vrouwen wordt ook gezegd: "da's een vraa met goei marsjandies!" = "goed voorzien van oren en poten"

masjoefel

- cerder slordige vrouw
Scheldwoord: "dikke masjoefel!"

mastel

1. soort beschuit
2. dikke vrouwenborst
3. oorveeg

maveegen

- iemand aanhalen met de bedoeling er iets van te krijgen

mèm

- vrouwenborst; plagend wordt soms gezegd: "a lei nog aan de mèm" = hij is nog ver van zelfstandig, hij is ver van volwassen

menke

- wondje (vooral naar kinderen toe gezegd)

metteko

- onnozelaar

meukesmand

- wissen mand waarin meestal aardappels op gewicht werden geschat (ongeveer 10 kg)

meulder

1. meikever
2. maalder

meurg

- gaar, mals gekookt, rijp

meutte

1. kalf
2. scheldwoord voor onhandige jongen

meuzzel

- kruimel, morzel
bv. "juist te laat ventje, g'et alleen nog de meuzzele"

mik

1. katapult
2. y-vormige vertakking van tak of boom

moef

- onvriendelijke persoon: "n zuur moef"

moembakkes

- masker, bv. met carnaval

moemmelen

- mompelen

moère

- waterketeltje met hals

moestèsj

- snor

moos

- slijk of slib

mozegoot

- kleine gracht of greppel gevuld met afvalwater of slijk

mulle

- schaafsel, houtkrollen

mutsaad

- bundel aanmaakhout

muurzeiker

- mier

Het tweede werkjaar van de Heemkundige Kring gaat in. Dat betekent ook dat uw lidmaatschap aan vernieuwing toe is. Zonder uw financiële, en tegelijkertijd ook morele, steun kunnen wij niet verder blijven bestaan. We hopen dus dat we verder op u kunnen blijven rekenen en vragen u vóór 1 september de som van € 6,- te storten op rekeningnummer 733-2426000-60 (u kan hiervoor het bijgevoegde overschrijvingsformulier gebruiken) of rechtstreeks te betalen aan één van onze leden.

In ruil voor uw lidmaatschapsgeld blijft u dit tijdschrift ontvangen en wordt u op de hoogte gehouden van de activiteiten van de Heemkundige Kring. Wil u meewerken aan dit tijdschrift, of wenst u een andere actieve rol in de kring op te nemen, contacteer dan de voorzitter:

Hugo Rom - 015/20 41 24 - hugo.rom@skynet.be

Bezoek ook eens onze website: www.heemkundewalem.be

